

ÖLÜMÜNÜN IX. YILDÖNÜMÜNDE

TEVFİK BİYİKLİOĞLU

1898 — 1961

ŞEVKET AZİZ KANSU

Türk Tarih Kurumu Başkanı

Önümde 1 Haziran 1930 tarihli Hâkimiyeti Milliye (şimdiki Ulus) gazetesi var. Birinci sayfada bir fotoğraf ve altında şu açıklama "Reisicumhur Hz. dün Gâvurkale'den ayrılırken heyetin reisi ile görüşüyorlar". Gerçekte bir karşılamayı tespit eden bu resme şimdi bir kere daha bakıyorum. Soldan sağa doğru sol elinde beyaz bir eldiven tutan Kâtibi umumî (genel sekreter) Tevfik Bıyıklıoğlu, Kılıç Ali, sol elinde şapka ve bir harita tutan Gazi Mustafa Kemal, Gazi'yi karşılayan Hans Henning von der Osten, seryaver Rüşhî, ikinci yaver Celâl ve Şevket Aziz Kansu. (Celâl Beyin yanındaki yalnız şapkası gözüken zatı şimdi hatırlamıyorum. Bu tarihî fotoğrafı ayrıca Türk Antropoloji Mecmuasının 13-14 Mart-Eylül 1932 tarihli sayısında kuşe kâğıda bastırdım). Bu şahısların hepsi, ben hariç, hayatta değildirler. İşte rahmetli Tevfik Bıyıklıoğlu'nu, Gazi'nin 31 Mayıs 1930 tarihinde Gâvurkale'ye yaptığı bir gezinti sırasında refakatinde iken ilk defa tanıdım. O tarihte Türk Tarih Kurumu daha kurulmamıştı. Gazi Anadolu'nun medeniyet tarihi ile ilgileniyordu¹.

Gâvurkale Ankara'nın güney, güney batısında, kayalarında Hitit tanrı ve kral tasvirleri bulunan bir tapınaktır. Burada o zamanlar Şikago Üniversitesi adına Anadolu'da Hitit uygarlığının kalıntı ve anıtlarını izleyen ve başlarında von der Osten bulunan bir heyet vardı. Heyet sanırım o zaman Gazi'nin isteği üzerine burada kazılar yapıyordu. Ben de İstanbul Darülfünununda (Üniversite) Antropoloji müderris muavini olarak bu heyete katılmıştım. Von der Osten daha sonra Ankara'da 1936 da açılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine Arkeoloji Profesörü olarak davet olunmuştur. Onu daha 1926 yılında, Dr. Forrer, Prof. Weigand ile birlikte Anadolu'da Hitit

¹ Bu gezide, bahis ettiğim fotoğrafta, gözükmemekte ise de, Sayın Afet İnan da bulunuyordu.

eserleri aramaya çıktıkları bir zamanda Ankara'nın küçük bir ilçe merkezi olan Bâlâ'ya geldikleri zaman tanıştım. Sonradan 1930 da Gâvurkale'de ve Alışar Höyüğü kazılarında beraber çalıştık.

Aradan yıllar geçtikten sonra Tefvik Bıyıkhoğlu'nu Tarih Kurumu'ndaki çalışmalarımız esnasında daha yakından tanımak fırsatını buldum. Türk Tarih Kurumu'nun kurduğu Basımevinin 30 Nisan 1956 yılında ilk yönetim kurulu üyeliklerine Tefvik Bıyıkhoğlu, Faik Reşit Unat ve ben seçilmiştik. İşte o tarihten ölüm tarihi olan 23 Kasım 1963 yılına kadar Basımevimizin yönetim kurulunda onunla beraber çalıştım. Basımevimizin Yönetim Kurulu Başkanı idi. Titizliği, dikkati ve vazife sevgisi, geniş kültürü, zengin hâaturaları, ilgi çekici idi. Tefvik Bıyıkhoğlu elbette tarihî bir şahsiyetti. O, Anafartalar'da Kahraman Mustafa Kemal'in kurmayında genç bir subaydı. Kurtuluş Savaşı Garp cephesi Harekât Dairesi Başkanı, Mudanya ve Lozan Müzakereleri askerî müşaviri, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Genel Sekreteri (Riyaseticumhur umumî kâtibi), Moskova Büyük Elçisi, Türk Tarih Kurumu'nun ilk Başkanı ve nihayet Emekli Kurmay Albay Tefvik Bıyıkhoğlu, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi tarih başyazarı olarak bütün ömrünü son anlarına kadar memleket işlerine vakfetmiştir.

Halide Edip Adivar (Türkün Ateşle İmtihanı) adını taşıyan kitabında Bıyıkhoğlu'nun bildiğim şen ve şakacı taraflarını ne güzel anlatır : "Mustafa Kemal Paşa, artık karargâhtan ayrılarak istasyonda bir ev edinmişti. İsmet Paşa, ben iyileşir iyileşmez, karargâha gelmemde ısrar ediyordu. Babasının ölmüş olduğunu haber aldığım zaman, onu taziyeye gittim. Beni orada alıkoyarak tekrar vazifeme başlattılar. Vaktiyle binbaşı Salih'in işgal ettiği büyük oda on üç küçük bölmeye ayrılmıştı. Bunlardan biri de benimdi. Gözlüklü şişman bir adam karşıma çıkarak dedi ki : "Safa geldiniz, uğur getirdiniz, şarktan şimdi aldığımız bir telgrafa göre Kâzım Karabekir Kars'a girmiş" Bundan sonra, küçük bölmelerde oturan zabıtlere seslenerek "Şark kısmını idare edenler bu akşam tatlı yiyecekler, Garp kısmında olanlar pırasa yiyecekler" dedi. Etrafını yirmi kadar erkânıharp zabiti aldı. Bunlar ben hastayken gelmiş olanlardı. Neşeli, şişman zabıt, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında hizmet eden yüzbaşı Tefvik idi (soyadı Bıyıklı)."

Uluğ İğdemir 1961 yılında güzel bir teşebbüste bulunmuş, dostlar arasında fikrî sohbet toplantılarına önyak olmuştu. Hemen her hafta bir arkadaşın evinde toplanıyor ve bir nevi kollekyum yapıyorduk. Bu arkadaşlar Âfet İnan, Tefvik Biyıklioğlu, rahmetli Cevat Dursunoğlu, Enver Ziya Karal, Uluğ İğdemir, Şevket S. Aydemir, Nusret Hızır, rahmetli Faik Reşit Unat ve bendim.

İşte ölümüne takaddüm eden hafta bizde toplanacaktık. Şimdi hatırlıyorum. Bizdeki toplantıda Tefvik Biyıklioğlu o sene, Karadeniz kıyılarında yaptığı gezinin izlemlerini söyleyecek, o havalinin etnolojisi üzerine konuşacaktı. Tefvik Biyıklioğlu fikrî tecessüsü taptaze duran seyrek insanlardandı. İlgisini çeken hiç bir konferansı dinlemeyi ihmal etmezdi. Milletlerarası tarih kongrelerine tebliğlerle iştirak etmiştir. Yayınlarını gösteren aşağıdaki bibliyografya onun tarihçi ve diplomat olarak verimli çalışmalarının güzel ve kıymetli bir belgesidir.

Son günlerde yorgunluğu ve neşesizliği vardı. Eşini kaybetmişti. Onu 24 Kasım 1961 günü Gülhane hastahanesinden askerî merasimle aldık ve eşinin yattığı İstanbul'da Sahray-ı Cedid'deki ebedî istirahatgâhına tevdi edilmek üzere Ankara garına kadar getirdik. Vefakâr dostu rahmetli Orgeneral Kâzım Orbay başta olmak üzere ona son vedamızı yaptık.

TEVFİK BİYİKLIOĞLU BİBLİYOGRAFYASI²

Kitapları :

- Hint Tarihi.* İstanbul 1931 Devlet Matbaası. 35 s., 5 hr. 12 pl. = Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin mektep neşriyatından. 8°
- Çanakkale muharebelerine dair konferans.* İstanbul 1950 Harp Akademiler Basımevi. 55 s., 12 kroki. 8°
- Trakya'da Millî Mücadele.* 2 cilt. Ankara 1956 T. T. K. Basımevi. XX + 566 s., XVII + 105 s., 85 vesika 5 kroki = T. T. K. yayınlarından VII. seri, No. 25. 8°
- Osmanlı ve Türk doğu hudut politikası.* (Millî Savunma Akademisi konferanslarından). İstanbul 1958 Harb Akademileri Basımevi. 41 + VII s., 5 kroki. 8°
- Atatürk Anadolu'da (1919 - 1921).* Ankara 1959 T. T. K. Basımevi. XVII + 106 s., 6 res., 2 ves. = Türkiye İş Bankası Atatürk ve Devrim Seri No. 7. 8°
- Türk İstiklâl Harbi.* 2 cilt. Ankara 1962 Gnkur Basımevi. 8°

² Bu Bibliyografya Sayın Mihin Eren tarafından düzenlenmiştir. Ş. A. K.

Tercümelere :

- DIEHL, CHARLES : *Bizans imparatorluğu tarihi*. Çev. Tevfik Bıyıkhoğlu İstanbul 1937 Vakıf Matbbası. VII + 208 S., 2 kroki, 8°
- HINZ, WALTER : *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd. XV. yüzyılda İran'ın millî bir devlet haline yükselişi*. 1936'da Leipzig'de basılan nüshadan çeviren Tevfik Bıyıkhoğlu. Ankara 1948 T. T. K. Basımevi. XV + 165 s., 8 Levha, 4 hr. = Türk Tarih Kurumu yayınlarından Seri 4, No. 5. 8°

Makaleleri :

- Şimalî Kafkas muharebeleri*. Askerî Mecmua 45. Sene, No. 64 (1927), s. 130-164, 4 kroki.
- İstanbul'un iki fatihi, II. Mehmet ve Atatürk*. Belleten XVII (1953), s. 83-100.
- Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi nasıl kurulmuştu?* Resimli Tarih Mecmuası V, 52 (1954), S. 3027-3031.
- Başkumandan Atatürk'ün kısa bir portresi*. Belleten XX (1956), s. 701-737, 1 hr. (metin içinde 2 tıpkı bastım).
- İkinci Balkan harbi başlarında Yunanistan'ın Bulgaristan'a karşı Osmanlı devletine teklif ettiği ittifak dair yeni bir vesika*. V. Türk Tarih Kongresi tebliğleri. S. 702-707.
- Mondros mütarekenamesinde Elviye-i Selâse ile ilgili yeni vesikalar*. Belleten XXI (1957), S. 567-580.
- Zwei englische und zwei türkische bisher unveröffentliche Urkunden zum Waffenstillstand von Mudros*. Belleten XXI (1957), s. 581-584. Ayrıca: Akten des 24. Int. Orientalisten-Kongresses, München. S. 430-432.
- Hüsrev Gerede mütarekede Karma Basın Sansüründen niçin çekilmişti?* Tarih Coğrafya Dünyası I, 4 (1959), s. 308-310.
- Amerikan Senatosuna Sivas'tan yollanan mektup*. Tarih Coğrafya Dünyası II. 7 (1959), s. 1-5.
- Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hukukî statüsü ve ihtilâlcî karakteri*. Belleten XXIV (1960), s. 637-663.
- Birinci Dünya Harbinde (1914-1918) ve Mondros mütarekesi sıralarında (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922) boğazlar problemi*. Belleten XXV (1961), s. 81-94.
- Mondros mütareke anlaşması*. VI. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri s. 572-582. (basılmakta).

Kitap Tanıtmaları :

- JAESCHKE, GOTTHARD : *Die Türkei in den Jahren 1942-1951 Geschichts-kalender mit Namen- und Sachregister*. Wiesbaden 1955 Otto Harrassowitz. VII + 196 s., 8°. Belleten XIX. (1955), s. 103-106.
- BAUMONT, MAURICE : *La faillite de la paix 1918-1939*. Paris 1951 PUF. 531 + 365 s. 8°. Belleten XXII (1958), s. 137-141.

- LACOSTE, RAYMOND : *La Russie Soviétique et la Question d'Orient*. Paris 1946 Editions Internationales. 235 s., 5 hr. 8°. Belleten XXII (1958), s. 307-309.
- YÜCEL, HASAN ÂLİ : *Kıbrıs mektupları*. Ankara 1957 T. T. K. Basımevi. 127 s., 8 fotoğraf. 8°. Belleten XXIII (1959), s. 167-170.
- YÜCEL, HASAN ÂLİ : *İngiltere mektupları*. Ankara 1958 T. T. K. Basımevi. 160 s., 1 hr. 24 fotoğraf 8°. Belleten XXIII (1959), s. 171-172.
- FISHER, SIDNEY N. : *The Middle East, a history*. New York 1959, Knopf. 650 s., 18 hr. 8°. Belleten XXIV (1960), s. 317-332.
- JAESCHKE GOTTHARD : *Zum Problem der Marneschlacht von 1914*. Historische Zeitschrift 1960. Belleten XXV (1961), s. 137-148.
- ŞAMSUTDINOV A. : *L'amitié Soviëto-Turque pendant les années de lutte de la Turquie pour l'indépendance (1919-1922)* Moskova 1960, 8 s.. Belleten XXV (1961), s. 485-491.
- GIRAUD RENÉ : *L'empire des Turcs célestes. Les Régnes d'Elterich. Qapghan et Bilga (680-734)*. Paris 1960. 219 s., 4 hr., Belleten XXV (1961), s. 492-494.
- LEWIS BERNARD : *The emergence of modern Turkey*. London 1961. XV + 511 s., 13 resim, 3 hr. Belleten XXV (1961), s. 635-640.

